

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน

นาฏศิลป์ ๑

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑

กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ
ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

ผู้เรียบเรียง

นางธิดารัตน์ ภัทธีรภิษฐ์

ศษ.บ. (ดุริยางค์ไทย)

ผู้ตรวจ

นางสุพมัลย์ มณฑปใหญ่
นางสาวปิยดา ทับประเทือง
นายวุฒิศักดิ์ จ้องสวระ

ศษ.บ (นาฏศิลป์ไทย), ศต.ม. (ศิลปะการแสดง)
ศษ.บ. (นาฏศิลป์ไทย), ศษ.ม. (บริหารการศึกษา)
ศษ.บ. (นาฏศิลป์ไทย)

บรรณาธิการ

นางสาวประกายมาศ อมรฉัตร
นางสาวสุกิตา แสงอาวุธ

กต.บ. (นาฏศิลป์และศิลปะการแสดงศึกษา)
ศษ.บ. (นาฏศิลป์ไทย), ศต.ม. (ศิลปะการแสดง)

จัดพิมพ์โดย บริษัท สำนักพิมพ์เอมพันธ์ จำกัด

ฝ่ายการตลาด, ฝ่ายผลิตและจัดส่ง, ฝ่ายการเงินและบัญชี :

๖๙/๑๐๙ หมู่ ๑ ซ.พระแม่กาวันย์ ต.บ้านใหม่ อ.ปากเกร็ด จ.นนทบุรี ๑๑๑๒๐
โทร. ๐ ๒๕๖๕ ๕๕๕๕, ๐ ๒๕๕๕ ๕๕๕๕, ๐ ๒๕๖๑ ๕๕๕๕-๒ โทรสาร ๐ ๒๕๖๑ ๕๕๕๕, ๐ ๒๕๖๒๒๒๓

ฝ่ายวิชาการ :

๘๙/๑๒๒ ถ.เทศบาลสงเคราะห์ แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐
โทร. ๐ ๒๕๕๕ ๕๕๕๕-๒๐, ๐ ๒๕๕๕ ๕๕๕๕-๕ โทรสาร ๐ ๒๕๕๐ ๒๕๕๒

ปีที่พิมพ์ ๒๕๖๗

พิมพ์ครั้งที่ ๑

จำนวน ๓,๐๐๐ เล่ม

ISBN 978-616-07-2622-6

ราคา ๗๒ บาท

สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ

ลิขสิทธิ์เป็นของบริษัท สำนักพิมพ์เอมพันธ์ จำกัด

คำนำ

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน นาฏศิลป์ ๑ เล่มนี้ ได้เรียบเรียงขึ้นสำหรับนักเรียน
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ โดยยึดมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ สาระที่ ๓
นาฏศิลป์ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

หนังสือเล่มนี้เรียบเรียงขึ้นให้มีความทันสมัยสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย
และสังคมโลก ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการปฏิบัติหรือลงมือทำ (Active Learning) มีการ
สร้างเสริมสมรรถนะที่สำคัญของผู้เรียนโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐาน
(Project-Based Learning) เป็นการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติจริง นำความรู้และทักษะที่ได้ไป
ประยุกต์ใช้ในการค้นคว้า สำรวจ สร้างสรรค์ ทำงานเป็นทีม การแก้ปัญหา สื่อสารอย่างมีวิจารณญาณ
และพัฒนาสู่การประกอบอาชีพได้ ซึ่งเป็นสมรรถนะที่สำคัญในศตวรรษที่ ๒๑ ในแต่ละหน่วยการเรียนรู้
ได้จัดเนื้อหาให้มีความสอดคล้องต่อเนื่องกันเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนมีเจตคติที่ดี ตลอดจนเห็นคุณค่า
ของศิลปะ เนื้อหาในหนังสือเล่มนี้ แบ่งออกเป็น ๖ หน่วยการเรียนรู้ ประกอบด้วย

๑ การแสดงนาฏศิลป์ไทยและรำวงมาตรฐาน

๒ นาฏยศัพท์และภาษาท่า

๓ การแสดงนาฏศิลป์พื้นเมืองและนาฏศิลป์นานาชาติ

๔ การละคร

๕ การผลิตและแสดงละคร

๖ นักแสดงและผู้ชม

ผู้เรียบเรียงหวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือเรียนเล่มนี้จะมีส่วนช่วยให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาแบบ
องค์รวมทั้งด้านความรู้ ทักษะ กระบวนการ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เป็นประโยชน์ทั้งต่อ
ผู้เรียนและผู้สอนเพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพและบรรลุผลตามมาตรฐานการเรียนรู้
ของกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ

ฝ่ายวิชาการ บริษัท สำนักพิมพ์เอมพันธ์ จำกัด

คำอธิบายรายวิชา

รายวิชา นาฏศิลป์ ๑
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑

กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ
เวลา ๔๐ ชั่วโมง/ปี

ศึกษาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของการละครไทย การแสดงนาฏศิลป์ไทย การแสดง
นาฏศิลป์พื้นเมือง และนาฏศิลป์นานาชาติ

ฝึกทักษะการปฏิบัตินาฏยศัพท์และภาษาท่า แล้วนำมาประยุกต์ใช้ในการแสดงนาฏศิลป์ไทย
การแสดงนาฏศิลป์พื้นเมือง และนาฏศิลป์นานาชาติ สามารถจัดการแสดง
อย่างง่าย ๆ ได้ถูกต้องตามกระบวนการ และปฏิบัติตนเป็นผู้ชมและผู้แสดงที่ดีได้

วิเคราะห์ วิพากษ์ วิจารณ์ คุณค่านาฏศิลป์ และชื่นชมในการแสดงนาฏศิลป์ไทย
การแสดงนาฏศิลป์พื้นเมือง และนาฏศิลป์นานาชาติ

ตารางวิเคราะห์หน่วยการเรียนรู้ตามมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด

ตัวชี้วัด หน่วยการเรียนรู้	มาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด					
	ส ๓.๑					ส ๓.๒
	๑	๒	๓	๔	๕	๑ ๒
๑ การแสดงนาฏศิลป์ไทยและรำวงมาตรฐาน			✓			
๒ นาฏยศัพท์และภาษาท่า		✓				
๓ การแสดงนาฏศิลป์พื้นเมืองและนาฏศิลป์ นานาชาติ			✓			✓
๔ การละคร						✓ ✓
๕ การผลิตและแสดงละคร			✓	✓	✓	
๖ นักแสดงและผู้ชม	✓			✓	✓	

แนะนำหนังสือเรียน

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานเล่มนี้ มีเนื้อหาที่สอดคล้องตามมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ สาระที่ ๓ นาฏศิลป์ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ อีกทั้งยังได้เพิ่มเติมความรู้ที่เหมาะสมกับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษา เพื่อเสริมสร้างให้นักเรียนมีความรู้ ทักษะ และเกิดเจตคติที่ดีต่อศิลปะอย่างเหมาะสมในการนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน โดยมีองค์ประกอบต่าง ๆ ดังนี้

มาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด

เป็นสิ่งที่กำหนดให้นักเรียนและสามารถปฏิบัติได้ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

สาระการเรียนรู้

เป็นขอบข่ายเนื้อหาสาระที่นักเรียนจะได้เรียนในหน่วยการเรียนรู้ นั้น ๆ

แนวคิด

เป็นความคิดสำคัญเป็นแนวในการผูกเรื่องหรือความคิดอื่น ๆ ที่สอดแทรกในเนื้อหาสาระการเรียนรู้ของแต่ละหน่วยการเรียนรู้

คำถามกระตุ้นความคิด

เป็นการนำเสนอคำถามกระตุ้นความคิดที่สอดคล้องกับเนื้อหาในหน่วยการเรียนรู้เพื่อให้นักเรียนได้คิด วิเคราะห์ ระดมสมองในการหาคำตอบหรือแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ

สรุปสาระสำคัญ

เป็นการสรุปสาระสำคัญท้ายหน่วยการเรียนรู้รูปแบบ Infographic เพื่อให้ นักเรียนเข้าใจได้ง่าย และยังสามารถใช้เทคโนโลยี QR Code เพื่อเข้าถึง และรับชม Motion Graphic ได้อีกด้วย

กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)

เป็นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ต้องการฝึกให้นักเรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริงเหมือนกับในชีวิตจริงอย่างมีระบบ โดยมีขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ๔ ขั้นตอน

คำถามพัฒนาทักษะการคิด

เป็นคำถามเพื่อประเมินความรู้ความเข้าใจของนักเรียนหลังจากที่เรียนจบ หน่วยการเรียนรู้แล้ว

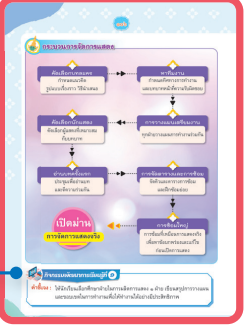
กิจกรรมท้ายสาระการเรียนรู้

เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้นักเรียนได้เข้าใจ ปฏิบัติ และสร้างสรรค์อย่างมีกระบวนการ เกิดทักษะการเรียนรู้อย่างครบด้าน

มุมความรู้เพิ่มเติม

เป็นการสอดแทรกความรู้ มุมมอง แนวคิด ที่สัมพันธ์กันระหว่างเนื้อหา ซึ่งผู้เรียนและครูผู้สอนสามารถนำไปปรับใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้ เช่น มุมเปิดโลกทัศน์ มุมสื่อ ส่อง รู้ มุมน่ารู้...สู่อาชีพ มุมแหล่งเรียนรู้เพิ่มเติม มุมคำศัพท์เฉพาะ

โครงงานส่งเสริมการเรียนรู้ฐานนาฏศิลป์โดยใช้โครงงานเป็นฐาน (Project-based Learning)

เป็นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่นำความรู้และทักษะที่ได้จากการเรียนรู้ทั้งหมดมาประยุกต์ใช้ในการสร้างสรรค์ ค้นคว้า สืบหา และฝึกทักษะอื่น ๆ เพื่อให้เกิดความรู้และทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ ๒๑

สารบัญ

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑

การแสดงนาฏศิลป์ไทยและร่างมาตรฐาน

๑

- ๑. ความหมาย ที่มา และประเภทของนาฏศิลป์ไทย ๒
- ๒. การแสดงนาฏศิลป์ไทย ๗
- ๓. ร่างมาตรฐาน ๒๖
 - สรุปสาระสำคัญ ๓๖
 - กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ... ๓๗
 - คำถามพัฒนาทักษะการคิด ๓๗

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๒

นาฏยศัพท์และภาษาท่า ๓๘

- ๑. นาฏยศัพท์ ๓๘
- ๒. ภาษาท่า ๔๔
 - สรุปสาระสำคัญ ๔๘
 - กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ... ๔๙
 - คำถามพัฒนาทักษะการคิด ๔๙

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๓

การแสดงนาฏศิลป์พื้นเมืองและนาฏศิลป์นานาชาติ

๕๐

- ๑. นาฏศิลป์พื้นเมือง ๕๑
- ๒. นาฏศิลป์นานาชาติ ๗๔
 - สรุปสาระสำคัญ ๘๘
 - กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ... ๘๙
 - คำถามพัฒนาทักษะการคิด ๘๙

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๔

การละคร

๕๐

- ๑. ประวัติการละครไทย ๙๑
- ๒. ประเภทของละครไทย ๙๒
- ๓. ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงนาฏศิลป์.. ๙๖
 - สรุปสาระสำคัญ ๑๐๐
 - กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ... ๑๐๑
 - คำถามพัฒนาทักษะการคิด ๑๐๑

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๕ การผลิตและแสดงละคร ๑๐๒

๑. การผลิตและกระบวนการจัดการแสดง ๑๐๓
 ๒. การแสดงละครสั้น ๑๐๗
 ๓. การสร้างเกณฑ์ประเมินการแสดง ๑๑๑
- สรุปสาระสำคัญ ๑๑๒
- กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ... ๑๑๓
- คำถามพัฒนาทักษะการคิด ๑๑๓

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๖ นักแสดงและผู้ชม ๑๑๔

๑. นักแสดงที่ประสบความสำเร็จ ๑๑๕
 ๒. อิทธิพลของนักแสดง
ต่อผู้ชมที่เป็นเยาวชน ๑๑๘
 ๓. การเป็นผู้ชม ผู้แสดง ๑๑๙
 ๔. การพัฒนารูปแบบการแสดง ๑๒๒
- สรุปสาระสำคัญ ๑๒๔
- กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ... ๑๒๕
- คำถามพัฒนาทักษะการคิด ๑๒๕

โครงการส่งเสริมการเรียนรู้ด้านนาฏศิลป์โดยใช้โครงงานเป็นฐาน
(Project-based Learning) ๑๒๖

บรรณานุกรม ๑๒๘

การแสดงนาฏศิลป์ไทย และรางวัลมาตรฐาน

บทเรียนนี้สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

มาตรฐาน ศ ๓.๑

เข้าใจและแสดงออกทางนาฏศิลป์อย่างสร้างสรรค์ วิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์คุณค่านาฏศิลป์ ถ่ายทอดความรู้สึก ความคิดอย่างอิสระ ชื่นชม และประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

ตัวชี้วัด : สิ่งที่นักเรียนพึงรู้และปฏิบัติได้

แสดงนาฏศิลป์และละครในรูปแบบง่าย ๆ (ศ ๓.๑ ม.๑/๓)

การแสดงนาฏศิลป์ไทยเป็นการแสดงที่มี
แบบแผน ทำท่ามีความอ่อนช้อย มีความงดงาม
ในด้านการแต่งกายและภาษาที่ใช้ในบทร้อง

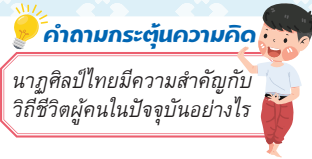

๑. ความหมาย ที่มา และ
ประเภทของนาฏศิลป์ไทย

๒. การแสดงนาฏศิลป์ไทย

๓. รางวัลมาตรฐาน

ความหมาย ที่มา และประเภท ของนาฏศิลป์ไทย

คำถามกระตุ้นความคิด

นาฏศิลป์ไทยมีความสำคัญกับวิถีชีวิตผู้คนในปัจจุบันอย่างไร

นาฏศิลป์ หมายถึง ศิลปะแห่งการละครหรือฟ้อนรำที่มนุษย์ประดิษฐ์ขึ้นจากทำทางตามธรรมชาติด้วยความประณีตงดงาม มีแบบแผน นอกจากนี้ยังต้องอาศัยการบรรเลงดนตรีและการขับร้องประกอบด้วย จึงจะทำให้ผู้ชมเกิดอารมณ์คล้อยตาม

ที่มาของนาฏศิลป์ไทย

ที่มาของการเกิดนาฏศิลป์สันนิษฐานว่าเกิดจากเหตุสำคัญ ๒ ประการ คือ

๑. เกิดจากธรรมชาติ

โดยมีจุดประสงค์เพื่อสื่อความหมาย เช่น นิ่ง ยืน เดิน การเคลื่อนไหว เป็นที่มาของการฟ้อนรำหรือการแสดงออกตามความรู้สึก เช่น การส่ายหน้าบอกการปฏิเสธ เอามือปิดหน้าเวลาร้องไห้ กระเทียบเท้าเวลาโกรธ และมนุษย์ได้นำทำทางที่เป็นธรรมชาติเหล่านี้มาประดิษฐ์ให้มีลีลาที่งดงามขึ้น

๒. เกิดจากการบวงสรวงเทพเจ้า

เทพเจ้าเป็นที่พึ่งทางจิตใจของมนุษย์มาตั้งแต่โบราณ โดยเริ่มจากการอ้อนวอนสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครองให้พ้นจากภัยอันตรายและให้ประสบความสำเร็จในสิ่งที่ปรารถนา ในระยะแรกอาจจะเป็นการบอกกล่าว เล่านิทาน พัฒนามาเป็นการกล่าวเป็นคำกลอน มีการนำดนตรีและการแสดงทำทางประกอบเป็นเรื่องราว นับเป็นพื้นฐานของนาฏศิลป์ไทย มีหลักฐานปรากฏว่าที่ประเทศอินเดียมีการร่ายรำอ้อนวอนบูชาเทพเจ้าในคัมภีร์ยชุรเวท ในยุคที่ศิลปะรุ่งเรืองในประเทศอินเดีย พราหมณ์ได้นำตำรานาฏเวท เรียกว่าตำรา “นาฏยศาสตร์” มาสอนในประเทศไทย แต่ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าเข้ามาในสมัยใด

องค์ประกอบของนาฏศิลป์

นาฏศิลป์มีองค์ประกอบที่สำคัญดังนี้

ดนตรี หมายถึง เครื่องดนตรีและทำนองเพลง ซึ่งทำนองเพลงนั้นจะมีอิทธิพลต่อการถ่ายทอดอารมณ์ต่าง ๆ ไปสู่ผู้ชมเป็นอย่างดี โดยเฉพาะในการแสดงละครประเภทต่าง ๆ

บทเพลง หมายถึง คำประพันธ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในการขับร้องประกอบการแสดงในชุดต่าง ๆ ซึ่งการแสดงลีลาจะต้องสอดคล้องกับบทร้องและอารมณ์ของเพลง และทำให้ผู้ชมเข้าใจความหมายได้ตรงกัน

การขับร้อง หมายถึง การขับร้องในบทเพลงที่ประพันธ์ขึ้น โดยเฉพาะการขับร้องประกอบละคร ผู้ขับร้องจะต้องร้องให้สอดคล้องกับอารมณ์ของบทเพลงซึ่งบรรจุลงในบทละคร

ลีลาท่าทาง หมายถึง กิริยาท่าทางของการเอียงกรายให้สวยงามเกินธรรมชาติ และถูกต้องตามแบบแผน ทั้งนี้ยังหมายความว่าลีลาท่าทางที่แสดงให้สมบทบาทของตัวละครนั้น ๆ ด้วย

เครื่องแต่งกาย หมายถึง เสื้อผ้า เครื่องประดับที่เหมาะสมกับชุดการแสดงหรือเหมาะสมกับบุคลิกของตัวละคร

อุปกรณ์การแสดง หมายถึง สิ่งที่น่ามาเสริมแต่งเพื่อให้ชุดการแสดงและตัวละครสมบูรณ์ยิ่งขึ้น เช่น ทศกัณฐ์จะมีอาวุธคือศร รำกริชผู้แสดงต้องถือกริช ฟ้อนมาลัยผู้แสดงต้องถือมาลัย

ฉาก เป็นส่วนสำคัญของการแสดงนาฏศิลป์ โดยเฉพาะการแสดงละครซึ่งจะทำให้การแสดงนั้นดูสมบูรณสมจริงยิ่งขึ้น

ประเภทของนาฏศิลป์

นาฏศิลป์แบ่งกว้าง ๆ เป็น ๔ ประเภท คือ

๑. โขน เป็นศิลปะโบราณอย่างหนึ่งของไทย ถือกำเนิดมาจากการแสดงชักนาคดึกดำบรรพ์ หนึ่งใหญ่และ

การเล่นกระบี่กระบอง แต่เดิมตัวละครทุกตัวสวมหัวโขนปิดหน้าทั้งหมด จึงต้องมีผู้ออกเสียงแทนผู้แสดง เรียกว่า คนพากย์และเจรจา ต่อมาการแสดงโขนได้วิวัฒนาการให้ผู้แสดงที่แสดงเป็นมนุษย์ เทวดา และนางฟ้าสวมแต่เครื่องประดับศีรษะ แสดงเรื่องราวเกียรติ โขนมี ๕ ชนิด คือ โขนกลางแปลง โขนนั่งราวหรือโขนโรงนอก โขนโรงใน โขนหน้าจ้อ และโขนฉาก

๒. ละคร เป็นการแสดงที่เป็นเรื่องราว แบ่งเป็นประเภทใหญ่ ๆ คือ ละครรำ ได้แก่ ละครชาตรี ละครนอก ละครใน ละครตีกตาบรพ ละครพันทาง ละครเสภา และละครแบบปรับปรุงใหม่ ได้แก่ ละครร้อง ละครสังคีต และละครพูด

๓. การแสดงรำและระบำ เป็นการแสดงชุดเบ็ดเตล็ดไม่เป็นเรื่องราว การรำมีรำเดี่ยว และรำคู่ ส่วนระบำเป็นการแสดงเป็นหมู่ มีลีลาทำรำที่สวยงามและพร้อมเพรียงกัน เช่น รำฉุยฉายพราหมณ์ ระบำเทพบันเทิง

๔. การแสดงพื้นเมือง เป็นการแสดงนาฏศิลป์ของแต่ละภาคในประเทศไทยที่ประดิษฐ์ขึ้นเพื่อบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เถลิงฉลอง หรือเพื่อความสนุกสนาน การแสดงนาฏศิลป์พื้นเมืองจะแตกต่างกันในลักษณะท่าทางการรำรำ รำ ร้อง ดนตรี และการแต่งกายตามเอกลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่นตามสภาพภูมิประเทศ ความเชื่อ วัฒนธรรม และการประกอบอาชีพ เช่น ฟ้อนเทียน เป็นการแสดงของภาคเหนือ เชิงสรวง เป็นการแสดงของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ละครนอก เรื่องสังข์ทอง
ที่มา : ธานี ชัยสงคราม.
นาฏศิลป์ไทยเบื้องต้น

รำฉุยฉายพราหมณ์

ฟ้อนเทียน

ความรู้เกี่ยวกับรำและระบำ

รำ หมายถึง การเคลื่อนไหวร่างกายโดยใช้มือ แขน เท้าเป็นหลัก รำรำด้วยลีลาท่าทางที่สอดคล้องกลมกลืนเข้ากับจังหวะและทำนองเพลง มุ่งเน้นความงดงามของผู้แสดง อาจจัดตอนมาจากละครตอนใดก็ได้ มี ๒ ประเภท คือ รำเดี่ยว และรำคู่

๑. รำเดี่ยว

เป็นการรำคนเดียว มุ่งเน้นเพื่ออวดฝีมือในการรำ เช่น รำโนราห์ ภูเขาญัตตตอนมาจากเรื่องพระสุธน-มโนราห์ รำพลายชุมพลจากเรื่องขุนช้าง-ขุนแผน รำฉุยฉายพราหมณ์จากโขนตอนพระคเณศเสียว รำฉุยฉายเบญจกายจากโขนตอนนางลอย รำสั่นวลจากบทนางวิพาร ในเรื่องไชยเชษฐ

รำเดี่ยว ชุดรามโนราห์
ที่มา : หนังสือวิพิธทัศนา

๒. รำคู่

เป็นการรำ ๒ คน อาจแต่งขึ้นใหม่หรือตัดตอนมาจากละครก็ได้ เช่น รำปะเลงเป็นการรำเบิกโรง รำรจนาเสียงพวงมาลัยจากเรื่องสังข์ทอง รำยาหรณ์ตามนทยูงจากเรื่องอิเหนา รำพระลอตามไถ่จากเรื่องพระลอ

รำคู่ ชุดรำรจนาเสียงพวงมาลัย
ที่มา : หนังสือวิพิธทัศนา

ระบำ หมายถึง การแสดงที่มีผู้แสดงตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ไม่เป็นเรื่องราว ทำรำมีความประสานกลมกลืน มุ่งเน้นความสวยงาม พร้อมเพรียง มีการแปรแถวในการแสดง การแต่งกายสอดคล้องกับชุดการแสดงและดนตรีที่มีความไพเราะ อาจมีบทร้องหรือไม่ก็ได้ ประเภทของระบำ แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. ระบำมาตรฐาน

หมายถึง ระบำที่ได้กำหนดท่ารำและการแต่งกายไว้อย่างถูกแบบแผน ไม่สมควรที่จะดัดแปลงหรือเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เช่น ระบำกฤดาภินิหารจากเรื่องเกียรติศักดิ์ไทย ระบำดาวดึงส์จากเรื่องสังข์ทอง

ระบำมาตรฐาน ชุดระบำกฤดาภินิหาร
ที่มา : หนังสือวิพิธทัศนา

๒. ระบำปรับปรุง

หมายถึง ระบำที่ปรับปรุงใหม่โดยคำนึงถึงความเหมาะสมที่นำไปใช้ในโอกาสต่าง ๆ ได้แก่

๒.๑ ปรับปรุงจากพื้นบ้าน หมายถึง ระบำที่สร้างขึ้นโดยยึดความเป็นอยู่และขนบธรรมเนียม ประเพณีในท้องถิ่น การแต่งกาย ลีลาท่ารำ และดนตรียังคงเอกลักษณ์ของท้องถิ่นนั้น ๆ เช่น ระบำกะลา ระบำปาเต๊ะ ระบำงอบ เชิงหยะไข่มดแดง เชิงไทภูเขา เชิงตังหวาย ฟ้อนสาวไหม

๒.๒ ปรับปรุงตามเหตุการณ์ หมายถึง ระบำที่สร้างขึ้นตามความเหมาะสมของเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้แก่ ระบำที่ใช้แสดงอวยพรในโอกาสต่าง ๆ เช่น ระบำพระประทับ ระบำใช้เชื่อมสัมพันธ์ไมตรี เช่น ระบำมิตรไมตรีเกาหลี-ไทย ระบำลาว-ไทยปณิธาน ระบำที่เกี่ยวกับความเชื่อ เช่น ระบำนางสงกรานต์ ระบำเทพนพเคราะห์

เชื่องตังหวาย

ที่มา : หนังสือวิพิธทัศนา

ระบำลาว-ไทยปทุมธานี

ที่มา : หนังสือวิพิธทัศนา

๒.๓ ปรับปรุงจากท่าทางของสัตว์ หมายถึง ระบำที่ประดิษฐ์ขึ้นใหม่ตามลักษณะกิริยาท่าทางของสัตว์ เช่น ระบำไก่ ระบำม้า ระบำมฤคเริ่ง ระบำกฤษณเกษม ระบำพันเทืองกาสร

๒.๔ ปรับปรุงขึ้นใช้เป็นสื่อการเรียนการสอน หมายถึง ระบำที่ประดิษฐ์และสร้างสรรค์ขึ้นเพื่อเป็นสื่อการสอน เหมาะสำหรับเด็ก ๆ เช่น ระบำแมง ระบำสุตรคุณ

๒.๕ ปรับปรุงมาจากชุดการแสดงโขน-ละคร หมายถึง ระบำที่สอดแทรกในการแสดงโขน-ละคร เช่น ระบำดอกบัวจากเรื่องพระรถ-เมรี ระบำเงือก ระบำพรตน์จากเรื่องสุวรรณหงส์ ฟ้อนมัลลจากเรื่องพญาคานอง

ระบำไก่

ที่มา : หนังสือวิพิธทัศนา

ระบำดอกบัว

ที่มา : หนังสือวิพิธทัศนา

กิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้ที่ ๑

คำชี้แจง : ให้นักเรียนสืบค้นการแสดงนาฏศิลป์ ๑ การแสดง และวิเคราะห์ว่าการแสดงนั้นมีที่มาจากอะไร แล้วอภิปรายแลกเปลี่ยนกับเพื่อนในชั้นเรียน

๒.

การแสดงนาฏศิลป์ไทย

การแสดงนาฏศิลป์พื้นฐานที่จะเรียนรู้และฝึกหัดแสดงในบทเรียนนี้มี ๒ ชุด คือ ระบำดอกบัว และระบำเชิญพระขวัญ

เพลงระบำดอกบัว เพลงนี้ปรับปรุงและใส่บทร้องขึ้นจากทำนองเพลงสร้อยไอลาวของเก่าสำหรับบรรเลงประกอบการขับระบำหมู่ของนางรำ แสดงถวายท้าวรณสีหิในการแสดงละครเรื่องรถเสน ซึ่งกรมศิลปากรได้ปรับปรุงขึ้นแสดงให้ประชาชนชมเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐ บรรเลงโดยวงปี่พาทย์ไม้นวมของกรมศิลปากร ผู้ประพันธ์บทร้องคือ นายมนตรี ตราโมท

เนื้อเพลง

เหล่าข้าคนระบำ
ฟ้อนสายให้พิศโสภ
ด้วยจิตจงรักภักดี
ขอมอบชีวิตและกาย
เพื่อทรงเกษมสราญ
ถวายฝ่ายฟ้อนอุบล
อันปทุมยอดมกา
งามตระการบานพัย
คล้ายจะยวนเย้าภมร

ร้องรำกันด้วยเริงรำ
เป็นที่ทำเอื้องยาตราดกราย
มีมีจะเหน้อยแห่งหนาย
ไว้ได้เอื้องพระบาทยุคล
และขึ้นบานพระกมล
ล้วนวิจิตรพิศอำไพ
ทัศนาก็วิไล
หอมจรุงฟุ้งขจร
บินวะว่อนฟ้อนสุคนธ์

นุ่งจีบหน้านาง-ห่มสไบสองชาย

อุปกรณ์

ดอกบัวประดิษฐ์

การแต่งกาย

แต่งได้หลายแบบ เช่น นุ่งจีบหน้านาง-ห่มสไบ นุ่งจีบหน้านาง-ห่มสไบกรองทับสไบ นุ่งจีบหน้านาง-ห่มสไบสองชาย ศีรษะเกล้าผมใส่กระบังหน้าและเกี้ยว สวมเครื่องประดับ

ระบำดอกบัว

คำร้อง

ดนตรีบรรเลง

ท่ารำ

มือทั้งสองถือดอกบัว กางแขนไปข้างลำตัวระดับ
วงล่าง งอแขนเล็กน้อย ซอยเท้าออกมา

เหล่าย้า

มือขวาเหยียดไปข้างลำตัวระดับวงล่าง งอแขน
เล็กน้อย มือซ้ายอยู่ที่ชายพก ก้าวขวา เอียงขวา

คำร้อง

คนระบำ

ท่ารำ

มือซ้ายเหยียดไปข้างลำตัวระดับวงล่าง งอแขน
เล็กน้อย มือขวาอยู่ที่ชายพก ก้าวซ้าย เอียงซ้าย

ร้องรำ

มือขวาเหยียดไปข้างลำตัวระดับวงล่าง งอแขน
เล็กน้อย มือซ้ายอยู่ที่ชายพก ก้าวขวา เอียงขวา

คำร้อง

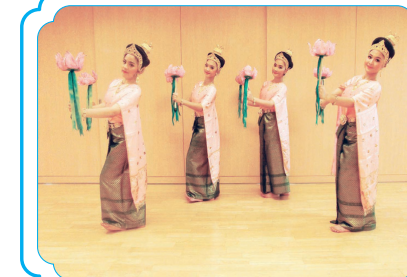
กันด้วยรำเรียง

ท่ารำ

มือซ้ายเหยียดไปข้างลำตัวระดับวงล่าง งอแขน
เล็กน้อย มือขวาอยู่ที่ชายพก ก้าวซ้าย เอียงซ้าย

พ้อนส่าย

หันหน้ามาด้านขวา มือซ้ายอยู่ระดับวงกลาง
แขนขวาเหยียดข้างลำตัวระดับอก แตะเท้าซ้าย
ซอยเท้า หมุนไปทางซ้าย เอียงซ้าย

คำร้อง

ให้พิศโสกา

ท่ารำ

หันหน้ามาด้านซ้าย มือขวาอยู่ระดับวงบน
แขนซ้ายเหยียดข้างลำตัวระดับอก แตะเท้าขวา
ซอยเท้า เอียงขวา

เป็นทีฟ้า

หันมาด้านหน้า แขนขวาเหยียดข้างลำตัว
ระดับอก มือซ้ายตั้งวงกลาง ยกเท้าซ้าย
เอียงซ้าย

คำร้อง

เยื้องยาตราดกราย

กรายมือขวาออกไปตั้งวงบน ลดมือซ้ายลงระดับ
สะโพก แขนตึง ก้าวเท้าซ้าย เอียงขวา

ด้วยจิตจงรักภักดี

ถอยเท้าขวาหลังนั่ง ตั้งเข่าซ้าย เฝียงตัวไป
ด้านขวาเล็กน้อย มือทั้งสองอยู่ระหว่างอก
เอียงซ้าย

คำร้อง

มิมิ

ลดมือขวาลงระดับวงล่าง ยึดมือซ้ายมาด้านหน้า
ส้นมือและส่ายหน้าเล็กน้อย เอียงขวา

จะเหน้อยแทนทนาย

มือขวาอยู่เช่นเดิม เหยียดมือซ้ายด้านข้าง
แขนตึงเอียงซ้าย

คำร้อง

ขอมอบ

รวบมือทั้งสองไว้หว่างอก เอียงขวา โนมตัวไป
ด้านหน้าเล็กน้อย

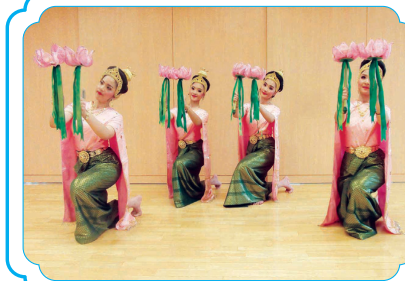
ชีวิตและกาย

มือทั้งสองเหยียดตึงด้านข้างระดับเอว เอียงซ้าย
ตึงตัวกลับมา

คำร้อง

ไว้ใต้เบื้อง

ยกมือทั้งสองระดับคิ้ว ชูดอกบัวขึ้นเหนือศีรษะ
เงยหน้าเล็กน้อย

พระบาทยุคล

ลดมือทั้งสองมาอยู่ระหว่างอก

๑๒

คำร้อง

เพื่อทรง

ยืนขึ้นและก้าวเท้าขวา มือคงเดิม

เกษมสรณ

เหยียดแขนทั้งสองไปตั้งวงกลาง
กระดกเท้าซ้าย

ท่ารำ

คำร้อง

และขึ้นบานพระกมล

โกยมือชูดอกบัวด้านหน้าระดับปาก ซอยเท้า
เข้าข้าง

ถวายฝ่ายพื่อนอุบล

ลดมือทั้งสองลงระดับวงกลาง ซอยเท้า
ถอยออกมา

ท่ารำ

๑๓

คำร้อง

ล้วนวิจิตรพิศอำไพ

โกยมือชูดอกบัวด้านหน้าระดับปาก ซอยเท้า
เข้าข้าง

อันปทุม

หันหน้าเดินเป็นวงทวนเข็มนาฬิกา มือซ้าย
ตั้งวงบน มือขวาดังวงระดับอก ก้าวซ้าย
เอียงซ้าย

ท่ารำ

คำร้อง

ยอดผลกา

มือซ้ายอยู่เช่นเดิม ทางมือขวาออกไปข้างตัว
เป็นวงกลม ก้าวขวา เอียงขวา

ทัศน

หันหน้าเดินเป็นวง มือซ้ายตั้งวงบน มือขวา
ตั้งวงด้านหน้าอยู่ระดับอก ก้าวซ้าย เอียงซ้าย

ท่ารำ

๑๔

คำร้อง

กวีไล

มือซ้ายอยู่เช่นเดิม ทางมือขวาออกไปข้างตัว
เป็นวงกลาง ก้าวขวา เอียงขวา

งามตระการ

หันหน้าเดินเป็นวง มือซ้ายตั้งวงบน มือขวา
ตั้งวงด้านหน้าอยู่ระดับอก ก้าวซ้าย เอียงซ้าย

คำร้อง

บานหทัย

มือซ้ายอยู่เช่นเดิม ทางมือขวาออกไปข้างตัว
เป็นวงกลาง ก้าวขวา เอียงขวา

หอมจรวง

หันหน้าเดินเป็นวง มือซ้ายตั้งวงบน มือขวา
ตั้งวงระดับอก ก้าวซ้าย เอียงซ้าย

๑๕

คำร้อง

พุ่มขจร

มือซ้ายอยู่เช่นเดิม ทางมือขวาออกไปข้างตัว
เป็นวงกลาง ก้าวขวา เอียงขวา

คล้ายจะยวนเข้ามร

มือทั้งสองรวบอยู่ระดับอก ซอยเท้ากลับเข้า
ที่เดิม

คำร้อง

บินระว่อน

ส่งมือทั้งสองไปด้านหลัง ถอนเท้าขวาหันตัวไป
ด้านขวา เอียงขวา

ฟอนสุคนธ์

มือทั้งสองตั้งวงกลาง ก้าวซ้าย เอียงซ้าย